

הלימוד השבוע מוקדש על ידי חיים וחנה נוימן לעילוי נשמת שחורה ניימן ז"ל בת חיים אליעזר וסוסיא שטוק הי"ד שנפטרה בכ"ט תמוז תשס"ט, ולעילוי נשמת אזמי הדסה אהרונסון בת רבקה רחל ויוסף דב אימבר ז"ל במלאות עשר שנים לפטירתה בט' באב.

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים מ"ב-מ"ג

פרק מ"ב

בפרקים אלה ובבאים אחריהם שזורות כמה וכמה נבואות קצרות העוסקות בגאולת העם, בזיקתו המיוחדת לה', ובייעודו הלאומי והאוניברסאלי - 'לאור גויים'. הפרק פותח בתיאורו של עבד ה', המסמל לחלק מהדעות את עם ישראל, ומשרטט את דמותו המיוחדת כשופט לעמים [א-ז], ואת הזיקה בין בריאת העולם בידי ה' לבין ייעודו הגבוה של העבד. בנבואה הבאה נקראים יושבי קצה הארץ, לשיר לה' על גבורתו ועוצמתו המתגלה בגאולת ישראל, לאחר תקופת שתיקה והבלגה ארוכה שגזר על עצמו [י-ז]. בחלק האחרון שוב פונה הנביא לעבד ה' אולם הפעם בביקורת על אטימותו לרצון ה' המתגלה אליו דרך האירועים ההיסטוריים.

1 'הו עבדי אַתְּמֶן בּוּ בְּחִירֵי רִצְתָהּ נִפְשֵׁי... לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא' [א].

א) בפסוקים ב-ג מופיעים חמשה פעלים המלווים בשלילה ביחס לעבד ה'. מה המשותף לכולם, ומהו אופיה של דרך המשפט של העבד העולה מהם? **רד"ק**: 'לא יצעק' - כמו שהוא דרך השופט לזעוק על הנשפטים לפניו ולהכריחם לדברי משפטו הוא לא יהיה צריך לזה כי בנחת ידבר להם והם יקבלו דבריו.

ב) כיצד פסוק ד' 'מאזן' את העולה מפסוקים ב-ג? שימו לב להקבלה הניגודית בין פסוק ג לפסוק ד בשורשים 'כהה' ו'רצץ'.

2 דמותו של עבד ה' שנחה עליו רוח ה' השופט בצדק, דומה לזו של ה'חוסר' בפרק י"א, א-י - עמדו על הדמיון ברוח ה' הנחה עליו, במשפט הצדק לעמים, ובאופיו הלא שגרתי של המשפט. במה נבדלות שתי הדמויות? התייחסו לזהות הדמות, לתפקידה ולמיקומה.

3 בהמשך הפסקה מפורטים שני שלבים - מעשי ה' [ה] והייעוד שהטיל על עבדו [ו-ז]. מה היחס בין שני שלבים אלה, וכיצד משלים עבד ה', הרומז כאן ככל הנראה לעם ישראל, את מעשי ה' בבריאה [ראו גם לקמן ס', א-ג]?

4 'מי ענר כי אם עבדי וְחָרַשׁ כְּמַלְאָכֵי אֲשֶׁלַח?' בניגוד לנבואה הקודמת, שדיברה בייעודו הנשגב של העבד, בנבואה זו [יח-כה] יש ביקורת נבואית על 'עיוורונו' ו'חירשותו' הקשים. למה רומז הנביא בדימוי זה? ראו פסוקים כג-כה. דימוי מקביל מופיע גם בתחילת הספר - בנבואת ההקדשה של ישעיהו [ו',י]. מה תפקיד העיוורון והחירשות שם, ולמה הוא הוביל?

5 'ה' חָפֵץ לְמַעַן צַדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיֵאָדֶיר' [כא] פסוק זה מופיע בלב נבואתנו, בין הדימוי לפתרונו. נחלקו המפרשים בהבנתו ובהקשרו במהלך נבואה. **רד"ק**: 'עשה לא למענכם שיגדיל תורתו בימי הגאולה ויאדיר אותה כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה' ואז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תשמענה, אבל עתה הם חרשים ועורים ובזויים כי הוא עם בזוז ושסוי ולא יבינו ולא ישיכילו כי בעונותיהם יהיה להם זה'. פרשנות שונה עולה מדברי **המשנה בסוף מכות [ג',טז]**: 'רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר'. מהי תכלית 'חפצו' של ה' לפי כל פירוש?

פרק מ"ג

הפרק פותח בבשורת הגאולה [א-ח], שבה מתואר מסעם המופלא של הגולים מקצוות תבל לארצם. בשורה זו היא היפוכה של הביקורת בנבואה הקודמת בכמה היבטים. לאחר מכן קורא ה' לגויים למשפט, כאשר ישראל הם עדי ה' על ישועותיו בהיסטוריה [ט-יג], בהמשך מודיע ה' לישראל על הגאולה העתידה שתעלה על גאולת מצרים. גם פרק זה חותם בנבואת תוכחה על עבודת ה' של ישראל.

6 הנבואה הראשונה בפרק עוסקת בהדגשת הזיקה העמוקה שבין ה' לעמו שיצר וברא לו. מהם הביטויים המעשיים של זיקה זו [ב, ג-ד, ה-ו]? האש האופפת את ישראל בתחילת הנבואה [ב] נזכרת גם בסוף הנבואה הקודמת [מ"ב,כה] - מה תפקיד האש בשני הפסוקים, ומדוע העם לא שם לב אליה בכל נבואה?

7 בפסוקים ט-יג מתואר שוב משפט בין ה' לעובדי האלילים, בדומה למשפטים שבפרק מ'. אולם כאן ההתמקדות היא בעדים שבמשפט. באיזה מובן ישראל הם עדי ה', ועל מה וכלפי מי הם מעידים? ראו את דברי המדרש המפתיעים: 'אתם עדי נאום ה' ואני אל - כשאתם עדי אני אל, וכשאין אתם עדי כביכול אני אל' [ספרי דברים קמד]. לאור זאת חישבו - מדוע מודגש עניין העיוורון והחירשות של ישראל ופיקחתם בנבואות אלה [מ"ב,ז; מ"ב,יח-כה; מ"ג,ח]?

הרחבה

כיוון שהעם היהודי קיים מכוח הברית, נמצא שהמדינה היהודית אף היא קיימת בגלל הברית. במדינת ישראל אמורות להתגשם מצד אחד הבטחת האל שלא לנטוש את עמו, ומצד אחר ההתחייבות שלנו לקדש את שמו בעולם. המדינה היא הזירה שבה תבוא לביטוי מעשי משמעות ההיסטוריה של עם ישראל ואף של האנושות כולה. משימה זו דורשת פתיחות לכל ייסורי אנוש ולכל האפשרויות הטמונות בבני האדם. תינוק המתחיל לדבר מלמדו אביו שני פסוקים - בעצם שתי מילים - שהם המפתח לכל היהדות: תורה ושמע. שתי מילים אלה מצביעות על אופקים אין סופיים. הראשונה - האתגר המוסרי, קבלת הציווי והנכונות לפעול לתיקון העולם; והשנייה - העמקת התבונה והרחבתה עד תאוות גבעות עולם. ושתייהן תלויות זו בזו. התקדמות המדע והטכנולוגיה מאפשרת ייצור משאבים ומתוך כך תיקון החברה ושיפור מערכות החיים לכול; מי שאין לו כלום והוא חסר כול אינו יכול להיות בעל צדקה, וכאשר אין הארץ נותנת את יכולה אין מנוס מרעב. אולם, בלי התודעה שהאדם מצווה, הקדמה בחכמה ובמדע יכולה ר"ל להוביל לאבדון. יש חכמה שאינה אלא רעה חולה - תבונת אנוש שאינה מעוגנת בהכרה שהוא הנו יצור יציר כפיו של הבורא ואחראי לפניו על מעשיו.

כדוגמת היחיד שנדרש, בהיותו יציר כפיו של בורא עולם, לאזן הערכה עצמית עם ענוות אמת הנובעת מהכרת היותו נברא כציץ נובל, כך המדינה: עליה למצוא את שביל הזהב שבו משתלבות מסילות מימי קדם החוצות את מהלך ההיסטוריה של האנושות כולה עם משעול צר ומתפתל אל על של עם קטן אשר כל קיומו הוא בחסדי הבורא. מצד אחד, רק עם החדור אמונה בשליחותו ההיסטורית וחשיבותה לאנושות כולה יאזור חיל לעמוד בחוסן ובלא חת מול כוחות ההרס מסביב. ומצד אחר, ראויה לשליחות זו רק אומה המתייצבת לפני בורא עולם ואינה תובעת לעצמה גדולות כי אם האור בלבד.

...מהלכים היסטוריים שאין להם אח ורע מתחוללים לעינינו, והנביא כמתחנן שנסתכל במתרחש: "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך". ואשר אירע לנו מי ראה דוגמתו? חזונות הנביאים, הרצופים פלאים אשר רבים חשבו אותם הפרזות וגוזמאות המשתפכות מן הנפש הפיוטית, הפכו עובדות יבשות כאילו מובנות מאליהן: "בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתך, ואַצְרְךָ ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שוממות. לאמר לאסורים צאו, לְאֶשֶׁר בחשך הָגְלוּ" - הכלואים בברית המועצות והנסתרים בחשכת אתיופיה מסתובבים עתה ברחובותינו כאילו כך היה מעולם. מי העלה על דעתו אפשרות של ריבוי אוכלוסין בארצנו הקטנטונת, ארץ שהמומחים לפני שישים שנה סברו שהיא כבר מלאה ואינה מסוגלת להכיל עוד, כי היו אז תושבים שסבלו חרפת רעב ומחסור? ועתה ב"ה גדלנו פי עשר ויותר ועם כל זה "לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש", ועדיין רוב הארץ מדבר המחכה להתיישבות. ואין אתנו מבין ויודע עד מה. הלוא מראש הוגד לנו: "אני ה' קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך לברית עם לאור גוים". זאת היא בעצם ההגדרה של עם ישראל וזאת היא התכלית של מדינת ישראל - עם הברית המסמל את הברית בין הבורא ובין כל האנושות. ואיפה אוזן כרויה ולב בשר לשמוע את שאלת השאלות: "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה?" על אף גלי עוינות ומשטמה, מדינות גדולות כמו סין והודו מחפשות לשתף פעולה עם ישראל, ואין אנו תופסים למה, והתשובה כבר ניתנה מזמן וצריך רק לשים לב: "הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו, כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע". יש רק להיזכר בברית כדי לחדור לתוך פשרן של הקורות אותנו ולהבין את גודל המשימה העומדת לפנינו. ודבר ה' מנסר בשמי עולם: "הנני עשה חדשה עתה תצמח [...] עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו'.

עם זו יצרתי לי, הרב נחום אליעזר רבינוביץ. בתוך: דברים ושברי דברים - על יהדותה של מדינה דמוקרטית.

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לישיעהו פרקים מ"ב-מ"ג

פרק מ"ב (א) הו עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא: תפקידו של עבד ה' להוציא לאור את משפט ה' לגוים. נחלקו המפרשים האם זהו משל לעם ישראל כולו או לאדם מסוים, כמו הנביא עצמו.

(ג) קנה רצוצ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה: דבריו והנהגתו יהיו בנחת עד שאפילו החלשים, המדומים לקנה שעומד להישבר ולפתילת פשתה דועכת, לא ירגישו בו. ולמרות זאת - לאמת יוציא משפט. פירוש אחר: לא יגזול וירוצץ את העניים והחלשים [רש"י].

(ד) לא יכה ולא ירוץ: אורו של העבד לא יכבה וכוחו לא יישבר, והוא ישלים את משימתו - הוצאת המשפט בארץ.

(ה) רקע הארץ וצאצאיה, נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה: תיאור פיוטי של הבריאה. ה' מתח ופרש את הארץ וכל היוצא ממנה - צמחים, בעלי חיים ובני אדם.

(ו) ואתנן לברית עם לאור גוים: ייעודו של עם ישראל לקיים כל עם ועם ולהאיר לגוים באור ה' ותורתו.

(ז) לפקה עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך: ה' יפקח את עיני ישראל השרויים בחשכת הגלות, המדומה לבית כלא. פירוש אחר: הנביא נשלח לפקוח את עיני ישראל ולהוציאם מהגלות.

(ט) הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם: כשם שהתגשמו הנבואות הקדומות, כך יתגשמו הנבואות העתידות, העוסקות בגאולת ישראל ושיבתם לארץ.

(יא) ישאו מדבר ועריו, חצרים תשב קדר, ירנו ישבי סלע, מראש הרים יצוחו: השיר לה' ישמע מיושבי המדבר, מבני קדר היושבים בחצרים - יישובי פרזות, ומיושבי ההרים.

(יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק, כילדה אפעה אשם ואשאף יחד: ה' התאפק בראותו את צער עמו במשך תקופה ארוכה, וכעת הוא יפסיק להבליג וירם קולו כילדת בחבליה.

פרק מ"ג (ג) נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתין: ה' ישלם 'כופר' בדמות מצרים כוש וסבא, על מנת לפדות את ישראל משעבודם.

(ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: עם ישראל הנקרא בשם ה', נברא על ידו לכבודו.

(יד) למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם וכשדים באניות נתתם: כדי שישראל יצאו מהגלות הביא ה' את כורש לכבוש את בבל, והבבלים נאלצו לברוח מארצם באניות.

(יח) אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבנו: הגאולה העתידית תאפיל על הגאולה הראשונה ממצרים ותשכיח אותה.

(כו) הזכירני נשפטה יחד, ספר אתה למען תצדק: ה' פונה לעם במשפט ומבקש שיזכירו כל טיעון בזכותם, ואף יפתחו במשפט בטענותיהם בתחילה.

(כז) אבין הראשון חטא ומליצין פשעו בי: העם שותק ואינו טוען דבר, ואילו ה' אומר שכבר אביהם הראשון חטא. נחלקו המפרשים האם הכוונה לאדם הראשון או לאברהם אבינו.